

DISFUNKCIONALNA DRUŽINA – EDEN OD VZROKOV ZA NASTANEK ČUSTVENIH IN VEDENJSKIH MOTENJ

135

THE DYSFUNCTIONAL FAMILY – ONE OF THE CAUSES
OF EMOTIONAL AND BEHAVIOURAL DISORDERS

Estera Žibert, *dipl. soc. ped.*

Sejmiška 8, 8273 Leskovec pri Krškem

estera.zibert@gmail.com

POVZETEK

Prispevek se nanaša na predstavitev teoretičnih izhodišč in raziskovanja vplivov disfunkcionalne družine – tako procesov v njej kot struktur, ki pripomorejo k razvoju čustvenih in vedenjskih motenj (v nadaljevanju ČVM) pri mladostniku. Raziskava je nastala za namen diplomskega dela Disfunkcionalna družina – eden od vzrokov za nastanek čustvenih in vedenjskih motenj. V empiričnem delu sem s pomočjo dveh intervjujev s strokovnima delavcema iz Zavoda za vzgojo in izobraževanje Logatec raziskovala njuno mnenje in izkušnje glede vpliva družine na razvoj ČVM. Oba sogovornika sta med opisovanjem izkušenj podala mnenja in razmisleke, ki se povezujejo s teoretičnimi razlagami, prav tako sem s pomočjo pogovorov spoznala, kako močan vpliv na razvoj ČVM imajo vzgojna brezbržnost, kaotičnost, pomanjkanje topline in ljubezni ter konflikti med starši. Ugotovila sem, da je za mladostnike s ČVM značilen konflikt med notranjo negotovostjo, ki jo

navzven zamaskirajo kot neustrašnost. Lahko se povezujejo s podobnimi vrstniki in uporabljajo alkohol ter druge droge.

KLJUČNE BESEDE: *disfunkcionalna družina, čustvene in vedenjske motnje, vzgojni zavod, družina in vzgojni stili, čustvena prikrajšanost*

ABSTRACT

The article refers to the introduction of the theoretical points and research of the dysfunctional family including processes within it as well as structures that assist in the development of emotional and behavioural disorders (EBD) of an adolescent. The research was a part of a diploma thesis Dysfunctional Family – one of the causes of emotional and behavioural disorders. The empirical part consists of interviews with two expert workers at Zavod za vzgojo in izobraževanje Logatec pointing out their opinions and experience with family influence concerning EBD. While describing their experiences, both expert workers gave their opinions and deliberations that are connected to theoretical explanations. With the help of interviews I also realised what a strong influence ignorance, chaos, lack of warmth and love and conflicts among parents have on the development of EBD. I found out that many adolescents are in conflict with their inner insecurity which they try to mask in order to appear fearless on the outside. Quite often they socialise with similar peers and escape into the world of alcohol and drugs.

KEYWORDS: *dysfunctional family, emotional and behavioural disorders, residential treatment institution, family and styles of upbringing, emotional deprivation*

UVOD

Skupina ČVM je v primerjavi z drugimi kategorijami otrok s posebnimi potrebami najmanj enotna. Razlog za to so kopica pojavnih

oblik pa tudi različni vzroki, ki mladostnike privedejo do njih (Krajnčan in Škoflek, 2000). Evans in sodelavci (2003, v Kobolt, 2011) izpostavljajo, da se ČVM razprostirajo na širokem spektru od socialne neprilagojenosti do nenormalnih čustvenih odzivov. Metljak, Kobolt in Potočnik (2010) za vse te odzive predlagajo sledeči poimenovanji:

- socialnointegracijske težave, saj izraz izpostavi težavo, ki jo ima posameznik, in tako ne zanika individualne ravni, vpelje pa tudi socialno, skupinsko raven, ki je močno povezana z nastankom in ohranjanjem teh težav,
- čustvene, vedenjske in socialne težave/motnje, saj s tem izrazom pokažemo, da se težave pojavljajo na enem, dveh ali vseh treh področjih, največkrat pa so soodvisne ter ena drugo vzdržujejo.

Ob prenovi vzgojnih zavodov je bil zakonsko opredeljen izraz motnje vedenja in osebnosti, a je zaradi prevelike determiniranosti in stigmatizacije prišlo do spremembe v izraz ČVM (Krajnčan, 2010). Čeprav bom v celotnem besedilu uporabljala izraz ČVM, ki ga navaja Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (2011), se zavzemam za uporabo izraza težave v socialni integraciji. Menim, da izraz ČVM ohranja negativen prizvok, zaradi katerega so se poimevanja skozi čas spreminjala, saj stigmatizira in otroke opredeljuje kot »motene«, spregleduje kontinuum pojavnih oblik, pozablja na socialni kontekst in breme za stisko naloži le posamezniku. Ko raziskujemo vzroke za nastanek ČVM, moramo biti resnično pozorni na dogajanje v družini in širši družbi ter ozavestiti kompleksnost in prepletenost mnogih dejavnikov, ki prispevajo k razvoju ČVM.

ČVM praviloma nastajajo dalj časa ali pa so posledica nenadnih izgub in pritiskov ter niso trajne. V takšnih primerih se lahko omilijo ali izginejo. Mnogokrat se pojavljajo sočasno z učnimi težavami (Kobolt, 2011). Lahko se kažejo kot agresivno oziroma impulzivno ali pa kot pasivno oziroma umaknjeno vedenje (Evans idr., 2003, v Metljak idr., 2010).

RAZVOJ ČUSTVENIH IN VEDENJSKIH MOTENJ

Dejavnike tveganja in varovalne dejavnike za nastanek ČVM lahko najdemo v kombinaciji ključnih elementov, kot so družinski odnosi, otrokove osebnostne značilnosti, šola ter širše socialno okolje, vrstniki in socioekonomske razmere (Kobolt, 2002; Krajncan, 2006).

Narejenih je bilo mnogo raziskav (Murray, 1990; Segalman in Marsland, 1989, vsi v Rener, 2000), ki so ugotovljale povezavo med nastankom ČVM ter elementi družinskega življenja, kot so družinska struktura (razveze, enostarševstvo, brezposelnost) na eni strani in družinski procesi (interakcije med starši in otroki, načini nadzora in discipline, izkazovanje čustev in čustvena povezanost, družinska kohezija) na drugi. Raziskave so pokazale, da družinski procesi pomembneje od družinske strukture vplivajo na nastanek ČVM (prav tam). Gove in Crutchfield sta v svoji raziskavi (1982) ugotovila, da je čustvena nepovezanost med starši in otroki najvplivnejši dejavnik za razvoj ČVM. Odkrila sta zanimivo razliko, in sicer da na fante veliko bolj vpliva slaba kakovost razmerja med starši, na dekleta pa intenzivnost interakcije med otrokom in staršem ter nadzorovanje (Rodgers, 1997, v Rener, 2000). K temu bi dodala ugotovitve Torabi (2005, v Ferić-Šlehan in Bašić, 2007), da ima pomanjkanje starševskega nadzora v prostem času vpliv na zlorabo drog pri mladostnikih.

DRUŽINA IN DRUŽINSKI ODNOSI

Družina predstavlja otroku prvi socialni sistem, v katerem živi, in vpliva na njegovo osebnost v vseh razvojnih fazah (Berger in Luckmann, 1980, v Čačinovič-Vogrincič, 1998). Družine mlado- stnikov, ki pristanejo v vzgojnih zavodih, ne zmorejo zadovoljiti njihovih razvojnih potreb. Starši so v svojih vlogah kaotični, nestabilni, negotovi ter preokupirani z lastnimi težavami. Mnogokrat so tudi sami odraščali v neurejenih družinskih razmerah in niso prejeli primerne- ga zgleda za ustrežnejše ravnanje v starševski vlogi (Kobolt, 2002). Do razvojnih primanjkljajev tako običajno prihaja

v čustveno ubožožanih ali konfliktnih, vzgojno šibkih ter socialno deprivilegiranih družinah (Vzgojni program, 2004).

Številne raziskave kažejo, da ravno disfunkcionalnost družin oziroma družinskih odnosov vodi k najbolj problematičnim pojavom v družbi, kamor umeščamo psihične težave, nevrotičnost, šolsko neuspešnost, kriminal, agresivnost, nasilje, razne oblike odvisnosti ter tudi samomorilnost (Musek, 1995).

FUNKCIONALNE IN DISFUNKCIONALNE DRUŽINE

Družina za svoje člane in družbo opravlja različne funkcije. Glede na to, ali svoje naloge opravlja zadovoljivo ali pa celo neustrezno, ločimo dva tipa: funkcionalno in disfunkcionalno družino (Tomori, 1994).

Mladostnik v družini razvije specifične značilnosti, s katerimi si lahko pomagamo pri opredeljevanju družine kot funkcionalne/zdrave ali disfunkcionalne/nezdrave. Te značilnosti so na primer samospoštovanje, prisotnost/odsotnost odstopanj v vedenju in osebna prilagojenost (Berns, 1997, v Žižak in Koller-Trbovič, 2007). Žižak in Koller-Trbovič (2007) navajata spoznanja avtorjev Martin in Martin (2002), ki pravita, da do težav, ki so povezane z zdravim otrokovim razvojem, prihaja tako v funkcionalnih kot tudi v disfunkcionalnih družinah. Se pa ta dva tipa družin razlikujeta v intenzivnosti teh težav, ki je mnogo večja v disfunkcionalnih. Prav tako so slabše strategije reševanja le-teh. Tudi Chapman (2009) pravi, da ravno strategije reševanja težav razkrivajo, kako funkcionalna je družina, in dodaja, da so spori v ljubeči družini pričakovani, saj si člani z njimi dajejo pravico, da lahko mislijo in čutijo različno. Posledično je v taki družini prisoten občutek varnosti, saj se med seboj odkrito pogovarjajo ter spoštujejo različna stališča (prav tam).

Avtorja Simon in Stierlin (1984, v Poljšak-Škraban, 2007) dodajata še nekatere vidike, po katerih se funkcionalne družine razlikujejo od disfunkcionalnih, in sicer čustveno klimo, sposobnost spreminjanja skozi življenjska obdobja družine, uravnoteženje bližine in distance v medosebnih odnosih ter ustvarjanje funkcionalnih mej

med generacijami. Prav tako je potrebno omeniti avtorja Cowan in Cowan Pape (2002), ki pravita, da je za otrokov razvoj poleg odnosa med njim in starši enako pomemben odnos, ki ga imajo starši med seboj. Zdrav odnos med starši namreč omogoča funkcionalno delovanje celotne družine (Tomori, 1994) in razvoj otrok v funkcionalne, integrirane in zrele osebnosti (Gostečnik, 2011).

Avtorji za disfunkcionalne družine uporabljajo različna pojmovanja. Asen (2007) in Kobolt (2002) govorita o družinah z več problemi, Kranjčan (2006) jih opiše kot rizične, Sousa in Rodrigues (2012) pa kot ranljive. Razpotnik, Turnšek, Rapuš Pavel in Poljšak Škraban (2015) pravijo, da ranljivost zajema različne pojavne oblike, zato so si ranljive družine v realnosti med seboj zelo različne, a so jim skupne nakopičene težave na mnogoterih življenjskih področjih. Avtorice nadalje zapišejo, da več kot je nakopičenih težav, večja je tudi negotovost stroke glede vstopanja v interakcije z ranljivimi družinami. Menim, da lahko z razumevanjem disfunkcionalnih družin kot ranljivih vplivamo na svoj pogled nanje ter posledično na načrtovanje intervencij. Osredotočimo se lahko na izhodišča dela z ranljivimi družinami, ki jih socialno-pedagoška stroka definira kot bistvena in so sledeča: dostopnost, neinvazivnost, vzpostavljanje partnerskega odnosa, kratkotrajnost, celostnost ter izkustvenost (De Vries in Bouwkamp, 2002, v Razpotnik idr., 2015).

DISFUNKCIONALNA DRUŽINA IN RIZIČNI DEJAVNIKI ZA RAZVOJ ČVM

Veliko družin svojih funkcij oziroma nalog ne opravlja učinkovito ali pa jih sploh ne. To se dogaja iz različnih razlogov. Avtorji Bürger (1998b, v Krajncan, 2006), Kobolt (1999, v Lebedina Manzoni in Jeđud, 2008), Tomori (1994) in Satir (1995) navajajo:

- težave pri izražanju čustev in nedovoljeno izražanje nekaterih čustev, kar lahko vodi v nevrotične obrambe;
- posredno, nejasno in neiskreno komunikacijo ter neustrezno vzgojo;
- konflikte med starši;

- nestabilnost ter nepredvidljivost odnosov;
- stres;
- osebnostne težave pri enem ali obeh starših (alkoholizem, shizofrenija, nevrotične in druge duševne motnje, afektivne motnje, bolezenska ljubosumnost);
- pritiske na družino iz socialnega okolja;
- preveč toge, trajno veljavne in nečloveške družinske vloge ter pravila;
- neizpolnjevanje starševske vloge in neustrezno razporeditev vlog (na primer otrok prevzame starševsko vlogo);
- povezanost v socialno mrežo, ki je polna strahu, obsodb in obtožb.

Potrebno se je zavedati, da prisotnost rizičnih dejavnikov še ne pomeni, da se bodo ČVM pri posamezniku razvile. Na njihov razvoj namreč vpliva to, ali je posameznik psihično odporen ali ranljiv. Psihična odpornost otroku omogoča, da zmore uspešno funkcionirati in se prilagoditi kljub izpostavljenosti razvojni ali življenjski ogroženosti (Masten in Coatsworth, 1998, v Kobolt in Pelc Zupančič, 2010).

NAMEN RAZISKAVE

Namen raziskave je bil spoznati emocionalne in psihosocialne značilnosti družine, za katere strokovna delavca iz Zavoda za vzgojo in izobraževanje Logatec menita, da se pri populaciji mladostnikov iz omenjenega zavoda najpogosteje pojavljajo kot vzrok za nastanek ČVM. Zanimalo me je, kakšni odnosi v družini vplivajo na nastanek ČVM ter katere strategije uporabljajo v vzgojnem zavodu za ublažitev posledic tovrstnih družinskih odnosov, ki so razvidne iz ČVM pri mladostnikih.

Cilji moje raziskave so bili:

- ugotoviti, kateri so odločilni rizični dejavniki v družini, ki po mnenju strokovnih delavcev vplivajo na razvoj ČVM pri otroku in mladostniku;

- ugotoviti, kateri vzgojni stili po mnenju strokovnih delavcev prispevajo k razvoju ČVM;
- raziskati, kakšne posledice imajo po mnenju strokovnih delavcev neustrezni vzgojni prijemi na otrokov razvoj;
- Raziskati, kako ti otroci kot mladostniki po mnenju strokovnih delavcev nadomeščajo nezadovoljene potrebe zaradi nefunkcionalnih družinskih odnosov;
- izvedeti, kako v vzgojnem zavodu pomagajo mladostniku, ki je živel v disfunkcionalni družini, ter na kakšen način se ukvarjajo s celotno družino.

Raziskovalna vprašanja so:

1. Katere emocionalne in psihosocialne značilnosti družine po mnenju strokovnih delavcev v največji meri vplivajo na razvoj ČVM pri otroku in/oziroma mladostniku?
2. Kakšne so posledice čustvene prikrajšanosti in pomanjkanja starševske ljubezni ter varnosti za mladostnika po mnenju strokovnih delavcev?
3. Kateri so najpogostejši disocialni vzorci staršev, ki jih po mnenju strokovnih delavcev mladostniki s ČVM od njih prevzemajo?
4. Na kakšen način v disfunkcionalnih družinah po mnenju strokovnih delavcev rešujejo vsakodnevne stiske, težave, probleme?
5. Kateri vzgojni stili se po mnenju strokovnih delavcev najpogosteje pojavljajo v disfunkcionalnih družinah in kako vplivajo na razvoj ČVM pri mladostniku?
6. Katere strategije uporabljajo mladostniki kot kompenzacijo za nezadovoljene potrebe po ljubezni, varnosti in pripadnosti po mnenju strokovnih delavcev?
7. Na kakšen način zaposleni v vzgojnem zavodu pomagajo mladostniku, ki je bil v družini prikrajšan in so posledice tega razvidne iz njegovih ČVM?
8. Ali se v vzgojnem zavodu ukvarjajo s celotno družino in če se, katere metode dela ter pristope uporabljajo pri delu z disfunkcionalno družino?

METODE

OPIS VZORCA

Vzorec je bil namenski in je zajemal dva strokovna delavca iz Zavoda za vzgojo in izobraževanje Logatec. Zanju sem se odločila, ker sem želela sogovornika, ki sta v stiku z mladostniki s ČVM. Prav tako sem želela čim celoviteje spoznati mnenje strokovnih delavcev iz vzgojnega zavoda v Logatcu o disfunkcionalni družini kot enem izmed vzrokov za razvoj ČVM.

RAZISKOVALNI INSTRUMENT IN POSTOPEK ZBIRANJA PODATKOV

Podatke sem pridobila s polstrukturiranim intervjujem z vprašalnji odprtega tipa, ki sem jih vnaprej pripravila glede na raziskovalne cilje in vprašanja. Med intervjujema sem vrstni red vprašanj prilagajala glede na tematsko področje, kamor je sogovornik usmeril pogovor. Opravila sem dva intervjuja, ki sem ju z dovoljenjem posnela z diktafonom. Oba intervjuja sem izvedla 4. 5. 2016 v Zavodu za vzgojo in izobraževanje Logatec. Intervju z ravnateljem je trajal približno 40 minut, s strokovno delavko pa skoraj eno uro. V empiričnem delu sem uporabila deskriptivno metodo in pristop kvalitativnega raziskovanja. Raziskava je bila eksplorativna oziroma poizvedovalna ter empirična, saj sem gradivo zbirala izkustveno in neposredno s pomočjo spraševanja.

POSTOPEK OBDELAVE PODATKOV

Zvočne posnetke sem dobesedno prepisala. Na željo sogovornikov sem intervjuja nekoliko slogovno in slovnično preoblikovala. Kot način obdelave podatkov sem uporabila kvalitativno vsebinsko analizo s pomočjo kodiranja. Najprej sem naredila kode 1. reda, jih strnila v kode 2. reda, le-te pa nato združila v kategorije. Dobljene kategorije sem umestila h ključnim temam svojega raziskovanja. Zatem sem v diplomski nalogi v poglavju Rezultati in interpretacija

odgovorila na raziskovalna vprašanja, tako da sem analizirana intervjuja povezovala s teoretičnimi izhodišči.

IZSLEDKI

S pomočjo opravljenih pogovorov sem prišla do naslednjih odgovorov na raziskovalna vprašanja. Ugotovila sem, da predstavlja družina izvor za nastanek ČVM pri mladostniku, kar je večkrat poudaril predvsem ravnatelj logaškega vzgojnega zavoda. Glede na izjave obeh sogovornikov ugotavljam, da so v družinah teh mladostnikov prisotni dejavniki, ki jih uvrščamo med čustvene, odnosne in psihosocialne značilnosti družin. Pri prvem raziskovalnem vprašanju me je zanimalo, **katere so te emocionalne in psihosocialne značilnosti družine, ki po mnenju strokovnih delavcev v največji meri vplivajo na razvoj ČVM pri otroku in/oziroma mladostniku.** Sogovornika sta omenila hladnost, odtujenost, prepuščenost otrok samim sebi ter konfliktne odnose med starši. Te in druge izkušnje sogovornikov se povezujejo z ugotovitvami avtorjev Van Voorhis, Cullen, Mathers in Garner (1988, v Rener, 2000), da so pretepanje, zloraba in zanemarjanje otrok dejavniki, ki spodbujajo prestopništvo, le-to pa je ena od oblik ČVM. Omenjeni avtorji so izpostavili, da tisto, kar resnično šteje, niso razbiti, ampak slabi domovi (Rodger, 1996, v Rener, 2000).

Iz izjav sogovornikov je razvidno, da imajo vpliv tudi dejavniki, ki jih Krajncan (2006) imenuje posredne okoliščine družinskega življenja, Rener (2000) pa jih opredeljuje kot dejavnike družinske strukture. Oba sogovornika sta omenjala enostarševske in dopolnjene družine, revščino, brezposelnost, nižjo izobrazbo staršev ter majhna stanovanja. Pri tem je ključno, kar je poudarila strokovna delavka, da šibko finančno stanje na razvoj ČVM nima nujno tako velikega vpliva, *»če so topli odnosi, če skrbijo v družini drug za drugega, je lahko tudi revščina, pa do tega ne bo prišlo«*. Potemtakem na razvoj ČVM vplivata oba sklopa družinskih dejavnikov – odnosi in posredni dejavniki, pri čemer so odnosi pomembnejši. Prav tako je iz izjav obeh sogovornikov razvidno, da je močan faktor za razvoj ČVM

hiperaktivnost, s katero se v logaškem vzgojnem zavodu sooča več kot polovica fantov.

Pri drugem raziskovalnem vprašanju so me zanimale **posledice čustvene prikrajšanosti in pomanjkanja starševske ljubezni ter varnosti za mladostnika**. Ugotovila sem, da sta sogovornika pri fantih iz vzgojnega zavoda opazila osebnostne značilnosti, ki jih Tomori (2000) uvršča k psihološkim. Omenila sta slabo samopodobo, pomanjkanje empatije, občutke nevrednosti ter potrebo po sprejetosti. Kar me je še posebej presenetilo, je izrazit strah fantov iz vzgojnega zavoda v odnosu do deklet, o katerem je spregovorila strokovna delavka. Lastnosti, ki jih sogovornika opažata pri fantih, so še pomanjkanje pozitivnega samovrednotenja, depresivnost, negotovost, nezaupljivost.

S tretjim raziskovalnim vprašanjem sem ugotavljala, **kateri so najpogostejši disocialni vzorci staršev, ki jih mladostniki s ČVM od njih prevzemajo**. Spoznala sem, da se večina opisanih značilnosti ujema z disocialnim vedenjskim sindromom staršev, ki ga opisuje Vec (1998, v Vec, 1999). Opazimo lahko, da (prav tam):

- so starši otrok iz vzgojnih zavodov v veliki meri poklicno neuspešni, brezposelni, menjavajo zaposlitve ali delajo le priložnostno (ter so glede na izkušnje sogovornikov nižje izobraženi, imajo nižje plače);
- se pri mnogih starših pojavlja alkoholizem, različne bolezni (ter po izjavah sogovornikov včasih tudi droge),
- je mnogokrat pri celotni družini opazno pomanjkanje aktivnih interesov, zatekanje v pasivnost in lagodje (kar se ujema z izjavami, da starši raje igrajo igrice, so leni, razvajeni);
- so družine mnogokrat nevključene ali celo v konfliktu s socialnim okoljem (tu bi znova izpostavila družine iz držav bivše Jugoslavije, kjer je po izjavah strokovne delavke sodeč pogosto prisotna miselnost »če ne uboga, sem ga premalo tepel«, in je te vzorce kljub normam socialnega okolja težko spreminjati);
- velikokrat opažamo ločitve ali nestalne odnose med starši (ter v intervjujih omenjene dopolnjene družine in priklenitev otroka nase, kar je posledica slabih partnerskih odnosov);

- da otroke zaradi lastnih nerazrešenih težav vzgajajo kaotično (*»kupovanje otroka«, »nista kompatibilna v svojih zahtevah«*).

Zaključujem s spoznanjem, da zgoraj zapisane vzporednice teorije in odgovorov iz intervjujev kažejo, da so značilnosti disocialnega vedenjskega sindroma prisotne tudi pri populaciji staršev, s katerimi sodelujejo v logaškem vzgojnem zavodu. Kot pravi Vec (1998, v Vec 1999), lahko vzporedno s sindromom pri starših govorimo tudi o disocialnem vedenjskem sindromu mladostnika in celotne družine. Iz analize empiričnega dela ter literature izpeljujem, da se ti vzorci lahko prenašajo iz generacije v generacijo.

Četrto raziskovalno vprašanje se je nanašalo na **načine reševanja vsakodnevnih stisk, težav in problemov v disfunkcionalnih družinah**. Ugotovila sem, da mladostniki od staršev prevzemajo načine reševanja vsakodnevnih problemov. Iz izjave strokovne delavke je razvidno, da so v disfunkcionalnih družinah le-ti redkokdaj primerni in uspešni. Načini, ki jih družine uporabljajo pri reševanju težav, so mnogokrat nekonstruktivni, saj gre pogosto za beg pred resničnim soočenjem s problemi. Iz mnenj sobesednikov je razvidno, da temeljijo na neučinkoviti komunikaciji ob prisotnosti čustev jeze, besa, sramu in obupa.

S petim raziskovalnim vprašanjem sem ugotavljala, **kateri vzgojni stili se najpogosteje pojavljajo v disfunkcionalnih družinah in kako vplivajo na razvoj ČVM pri mladostniku**. Spoznala sem, da so najbolj neustrezni in škodljivi vzgojni stili po izkušnjah sogovornikov vzgojna brezbržnost, kaotični stil ter permisivna vzgoja. Ugotovila sem, da je pri vseh treh prisotno pomanjkanje jasnih meja, zato mladostniki sami sebi postavljajo smernice ter zadovoljujejo lastne potrebe, včasih tudi z vedenjem, ki ga širše socialno okolje ne odobrava. Tudi Gomezel in Kobolt (2012) v izsledkih članka *Vpliv družine na mladostnikovo identiteto* na podlagi samoprezentacij mladostnikov ugotavljata, da je vzroke za delinkventno vedenje potrebno iskati v družini, in sicer v pomanjkanju konstruktivnih meja ter spodbud in v razvajanju.

Pri šestem raziskovalnem vprašanju me je zanimalo, **katere strategije uporabljajo mladostniki kot kompenzacijo za nezadovoljene potrebe po ljubezni, varnosti in pripadnosti**. S pomočjo

kvalitativnega raziskovanja in raziskane literature sem ugotovila, da mladostniki svojo ranjeno notranjost skrivajo za vedenji, preko katerih jih drugi vidijo kot močne, neboječe. Prav tako jih vleče v negativno družbo, kjer prejmejo razumevanje, toplino, sprejetost, kar lahko povežem s spoznanji iz teorije, da so socialne vezi temeljnega pomena za preživetje (Pretty in sodelavci, 2001, v Zrim Martinjak, 2014). Ugotovila sem, da so alkohol in predvsem droge v očeh mladostnikov rešilna bilka za njihove globoke stiske, saj trenutno v logaškem vzgojnem zavodu samo štirje ali pet fantov ne kadi marihuane. Omenjena vedenja po besedah avtorice Rebula (2009) kažejo na potrebo po utišanju bolečih čustev in so poskus, da mladostnik ne bi čutil svoje nemoči, ampak moč. Predstavljajo iluzijo, da so neranljivi in vsemogočni ter jih ni mogoče prizadeti ali omehčati (prav tam). Te uničujoče strategije skušajo v vzgojnem zavodu nadomestiti preko pristnih odnosov ter resničnega prizadevanja za pomoč.

S sedmim raziskovalnim vprašanjem sem ugotavljala, **na kakšen način zaposleni v vzgojnem zavodu pomagajo mladostniku, ki je bil v družini prikrajšan in so posledice tega razvidne iz njegovih ČVM.** S psihosocialno in psihoterapevtsko obravnavo se v vzgojnih zavodih zavzemajo, da otrok ne bi doživel novih travmatičnih izkušenj, zato je tudi v ciljih Vzgojnega programa (2004) zapisano, da se mora počutiti varnega, se umiriti, poleg tega pa je dobro, da bivanje v zavodu doživlja kot koristno. A po ravnateljevih izjavah sodeč veliko gojencev zavod doživlja kot kazen in pogosto (p)ostanejo pasivni. Ugotovila sem, da skušajo v zavodu čim boljše spoznati posameznikove potrebe in stiske ter se posvečajo vsakemu posebej. Spoznala sem, da v zavodu delajo tako individualno kot skupinsko. Avtorica Horvat (2000) navaja nekatere metode, preko katerih v vzgojnih zavodih pomagajo mladostnikom, in sicer individualni pogovor, svetovanje, metode usmerjanja k pozitivnemu vedenju, nasvete o obnašanju v določenih situacijah, dogovori, ki vodijo k razumevanju zahtev in samoiniciativnosti, metode pohval, nagrad, posebnih izhodov ter metode preprečevanja, ki vključujejo tihi nadzor, opozorila in kazni. Iz izjav obeh sogovornikov je razvidno, da se teh metod poslužujejo tudi v Zavodu za vzgojo in izobraževanje Logatec.

Ugotovila sem, da se sogovornika zavedata težavnosti kompenziranja mladostnikove prikrajšanosti na čustvenem, vedenjskem in socialnem področju. To je mogoče razbrati iz ravnateljve izjave, da bi potrebovali več let, kot jih imajo na razpolago, »*da bi z nekim kakovostnim odnosom, prijaznostjo in razumevanjem prišli do njih*«. Strinjam se z njim, da pa je pred fanti svobodna odločitev, ali bodo pomoč sprejeli ali ne. Ob tem se mi zdi pomembno omeniti spoznanja iz literature, da so za krepitev pozitivnih izkušenj v čustvovanju potrebni senzibilnost in spodbudna klima v zavodu, občutek varnosti, strpnost do šibkih področij, zavzetost, naklonjenost ter spoštovanje mladostnikove osebnosti (Vzgojni program domov za učence s posebnimi potrebami, 2011).

Pri zadnjem raziskovalnem vprašanju me je zanimalo, **ali se v vzgojnem zavodu ukvarjajo s celotno družino in če se, katere metode dela ter pristope uporabljajo pri delu z disfunkcionalno družino**. Oba sogovornika sta naštela mnogo načinov dela s celotno družino, začeniši z vzpostavitvijo stika pred namestitvijo v vzgojni zavod, kar predlaga Vzgojni program (2004). Starši sodelujejo na sestankih, delo z njimi poteka tudi preko svetovalnih in telefonskih pogovorov ter obiskov na domu. Ugotovila sem, da so starši vključeni v vse faze zavodske vzgoje, pa čeprav, kot je povedal ravnatelj, večinoma le površinsko. Glede na izjave bi dejala, da se v vzgojnem zavodu zavzemajo za sodelovanje s starši, saj sta oba poudarila, da si želijo še več angažiranosti z njihove strani.

Pomembno se mi zdi omeniti ravnateljeva opažanja, da »*stvari laufajo*«, če mladostnik spozna, da starši sodelujejo z vzgojnim zavodom (»*Ker se mladostnik zaveda, da se mora uokvirjat, mora začeti opuščati neka negativna vedenja*.«). Tudi Krajncan (2006) poudarja pomen vključevanja staršev ter jih imenuje za nujne sopotnike, ki imajo še vedno vpliv na otrokov razvoj.

SKLEP

»*Če ti nekdo nalašč stopi na nogo, ga ne odrini. Morda je to znamenje, da te potrebuje.*« (neznani avtor)

Mladostniki nam s svojim vedenjem pogosto stopajo na nogo. Ko se to zgodi, reagiramo z jezo, neodobravanjem in obsojanjem. Kolikokrat pa pomislimo na to, da s tem kličejo po pozornosti in si želijo naše bližine?

Koraki, ki so jih naredili, da so se naše poti srečale, se pričnejo formirati v družini. V tej edinstveni skupnosti se vsakdo izmed nas razvija in oblikuje. Družine, o katerih sem pisala, otrokom pogosto niso nudile čustvenih potrditev, varnosti, ljubezni in so ogrozile njihov razvoj. V mladostništvu, ki je že samo po sebi »obdobje viharjev«, začnejo ti primanjkljaji močnejše »butati« na površje. Mladostnikovi koraki postanejo grobi in včasih nam močno stopi na nogo, saj nas želi prepričati, da je neranljiv, čeprav v sebi skriva prestrašenega otroka. Smo ga pripravljene razumeti in sprejeti?

Med študijem sem spoznala, da so družinski odnosi eno od temeljnih področij zanimanja socialnih pedagogov. Četudi na določenih delovnih mestih še vedno delamo le s posameznikom, se slej ko prej med pogovori z njim začnejo odpirati družinske teme. To bi nas lahko prebudilo, da se začnemo zavedati pomena vključevanja celotne družine v proces pomoči. Menim, da bi se naše poti s preostalimi družinskimi člani morale križati že mnogo prej, kot je v navadi. Vse prepogosto se začnemo z družino ukvarjati, ko je mladostnik že dokaj izgrajen, njegovi vedenjski vzorci pa utrjeni. Učinkoviteje bi bilo, če bi delali preventivno – v vrtcu, osnovni šoli, kar je v pogovoru omenila tudi strokovna delavka. Tako bi preprečili nalaganje negativnih izkušenj na otrokova ramena. Želim si, da bi zapisane ugotovitve spodbudile strokovne delavce k razvijanju smernic za čim zgodnejše delo z družino.

Menim tudi, da smo jim mi sami s svojim odnosom mnogokrat lahko zgled in opora. Na tem mestu se mi postavlja vprašanje, v kolikšni meri sta družba in država pripravljene stopiti na stran teh otrok ter vlagati v kakovostno izobraževanje strokovnjakov in podpirati oblike pomoči, ki bi bile resnično usmerjene v otrokove potrebe. Kot bodoča socialna pedagoginja bi si želela, da čas, ki bi ga preživela z otroki, ne bi bil vezan le na kompenziranje njihovih primanjkljajev, pač pa bi s podporo države in družbe v soustvarjanju z otroki utrjevala temelje že mnogo prej, preden jih poruši nefunkcionalni družinski sistem.

Doprinos svojega raziskovanja vidim v poglobljenem vpogledu v razmisleke strokovnih delavcev iz logaškega vzgojnega zavoda o pomenu družinskih dejavnikov na nastanek ČVM, o posledicah na mladostnike ter načinih, kako le-ti kompenzirajo nezadovoljene potrebe po ljubezni, pripadnosti in varnosti. S svojim raziskovanjem in interpretiranimi rezultati sem želela spodbuditi študente ter strokovne delavce v vzgoji in izobraževanju k razumevanju posledic družinskega ozadja mladostnikov na razvoj ČVM in posledično k iskanju učinkovitih metod ter gradnji pristnega odnosa z mladostniki in njihovimi družinami.

Menim, da je najpomembnejše, kar lahko ponudimo človeku, svoj čas, toplina, človečnost. Če bodo mladostniki v nas zaznali nekoga, ki mu lahko zaupajo, nekoga, ki jih sprejema takšne, kot so, nam bodo prenehali stopati na noge. Takrat bodo raje poleg nas zakorakali v svet, ki ne bo več tako hladen in grozeč.

LITERATURA

- Asen, E. (2007). *Changing »Multi-Problem Families« – Developing a Multi-Contextual Systemic Approach*. Pridobljeno s <http://www.socwork.net/sws/article/view/130/4>
- Chapman, G. (2009). *Družina, kakršno ste si vedno želeli: Pet poti do njene uresničitve*. Ljubljana: Založba Tuma.
- Cowan, P. A. in Cowan Pape, C. (2002). How parents affect academics and behaviour. V J. G. Borkowski, S. Landesman Ramey in M. Bristol – Power (ur.), *Parenting and the child's world: influences on academic, intellectual and socialemotional development* (str. 75–97). Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates.
- Čačinovič-Vogrinič, G. (1998). *Psihologija družine: prispevek k razvidnosti družinske skupine*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
- Ferić-Šlehan, M. in Bašič, J. (2007). Starši in mladostniki o odnosu do tveganih oblik vedenja in načinov discipliniranja. *Socialna pedagogika*, 11(2), str. 171–188.
- Gomez, A. in Kobolt, A. (2012). Vpliv družine na mladostnikovo identiteto. *Socialna pedagogika*, 16(4), str. 323–354.

- Gostečnik, C. (2011). *Inovativna relacijska družinska terapija*. Ljubljana: Brat Francišek: Franciškanski družinski inštitut in Teološka fakulteta.
- Horvat, M. (2000). Cilji, pogoji in naloge, oblike ter metode dela z vedenjsko in čustveno motenimi osebami v vzgojnih zavodih, stanovanjskih skupinah, mladinskih in prevzgojnih domovih. V M. Horvat (ur.), *Delo z vedenjsko in osebnostno motenim otrokom in mladostnikom* (str. 14–19). Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Kobolt, A. (2002). Socialno terapevtsko delo z družinami. V G. Meško (ur.), *Vizije slovenske kriminologije* (str. 187–197). Ljubljana: Ministrstvo za notranje zadeve Republike Slovenije.
- Kobolt, A. (2011). Razumevanje in odzivanje na čustvene in vedenjske težave. *Socialna pedagogika*, 15(2), 153–173.
- Kobolt, A. in Pelc Zupančič, K. (2010). Od individualnih razlik preko drugačnosti do psihosocialnih težav ali uravnoveženega razvoja. V A. Kobolt (ur.), *Izstopajoče vedenje in pedagoški odzivi* (str. 55–86). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Krajncan, M. (2006). *Na pragu novega doma: oddaja otrok v vzgojni zavod*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Krajncan, M. (2010). Otroci in mladostniki v vzgojnih zavodih, stanovanjskih skupinah in mladinskih domovih. V M. Krajncan in P. Miklavžin (ur.), *Zdravje mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami* (str. 34–55). Ljubljana: Ministrstvo za zdravje.
- Krajncan, M. in Škoflek, I. (2000). Pregled nekaterih fenomenoloških klasifikacij motenj vedenja in osebnosti otrok in mladostnikov. *Socialna pedagogika*, 4(2), str. 167–179.
- Lebedina Manzoni, M. in Jeđud, I. (2008). Predstava o sebi pri otrocih in mladostnikih z motnjami vedenja v procesu ocenjevanja potreb in pripravi obravnave. *Socialna pedagogika*, 12(4), str. 361–388.
- Metljak, U., Kobolt, A. in Potočnik Š. (2010). Narava čustvenih, vedenjskih in socialnih težav se izmika definicijam. V A. Kobolt (ur.), *Izstopajoče vedenje in pedagoški odzivi* (str. 87–113). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Musek, J. (1995). *Ljubezen, družina, vrednote*. Ljubljana: Educy.
- Poljšak - Škraban, O. (2007). Pojmovanja »normalnosti« procesov v družini; funkcionalnost in kompetentnost družinskega sistema. *Socialna pedagogika*, 11(2), str. 189–212.

- Razpotnik, Š., Turnšek, N., Rapuš Pavel, J. in Poljšak Škraban, O. (2015). Potrebe ranljivih družin in odzivi vzgojno-izobraževalnega sistema. V T. Devjak (ur.), *Vpliv družbenih sprememb na vzgojo in izobraževanje* (str. 309–324). Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Rebula, A. (2009). *Globine, ki so nas rodile*. Celovec: Mohorjeva založba.
- Renner, T. (2000). Ranljivost, mladi in zasebno okolje. V M. Ule, T. Renner, M. Mencin Čeplak in B. Tivadar (ur.), *Socialna ranljivost mladih* (str. 91–118). Ljubljana: Aristej.
- Satir, V. (1995). *Družina za naš čas*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Sousa, L. in Rodrigues, S. (2012). The collaborative professional: towards empowering vulnerable families. *Journal of Social Work Practice*, 26(4), str. 411 – 425.
- Tomori, M. (1994). *Knjiga o družini*. Ljubljana: EWO.
- Tomori, M. (2000). Psihosocialni dejavniki pri mladoletniškem prestopništvu. V A. Šelih (ur.), *Prestopniško in odklonsko vedenje mladih: vzroki, pojavi, odzivanje* (str. 89–112). Ljubljana: Bonex.
- Vec, T. (1999). Prvo srečanje in ocena stopnje disocialne motenosti pri otrocih in mladostnikih. *Socialna pedagogika*, 3(1), str. 67–79.
- Vzgojni program. (2004). Pridobljeno s http://eportal.mss.edus.si/msswww/programi2013/programi/media/pdf/programi/Vzgojni_program.pdf
- Vzgojni program domov za učence s posebnimi potrebami. (2011). Pridobljeno s http://www.mizs.gov.si/fileadmin/mizs.gov.si/pageuploads/podrocje/os/devetletka/program_drugo/Vzgojni_program_domov_za_ucence_s_PP.pdf
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami /ZUOPP-1/ (2011). Uradni list RS, št. 58 (22.7.2011). Pridobljeno s <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201158&stevilka=2714>
- Zrim Martinjak, N. (2014). Razumevanje vedenja in negativni socialni kapital. V T. Devjak (ur.), *Sodobni pedagoški izzivi v teoriji in praksi* (str. 453–465). Ljubljana: Pedagoška fakulteta.
- Žižak, A. in Koller – Trbovič, N. (2007). Temna stran družinskega življenja v doživljanju otrok in mladostnikov. *Socialna pedagogika*, 11(2), str. 147–169.